

Mededelingen van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

EEN SCHILDERIJ VAN PIETER VAN DER WILLIGEN

door G. ten Doesschate.

In 1938 trof ik bij den kunsthandelaar Finck te Brussel een op doek (69 × 58 cm.) geschilderde Vanitas aan, waarop men het volgende (afb.) kan zien:

In de hoek van een vertrek, waarin door een slechts gedeeltelijk zichtbaar venster gedempt licht binnenvalt, staat een tafel met een rechthoekig blad. Hierop ligt een muziekboek, waarvan de band is omgekruld, zo dat een bladzijde gedeeltelijk zichtbaar is¹⁾. Hier ziet men de naam *P. v. d. Willige*. Op het boek staat, en trois quarts naar links gewend, een schedel (waarom een paar strohalmen gevlochten zijn), waarvan de onderkaak ontbreekt terwijl in de bovenkaak nog slechts enkele tandelementen aanwezig zijn. Achter het cranium staat, slechts gedeeltelijk zichtbaar, een zandloper. Aan de rechterzijde ligt een luit met de bolle kant naar boven gericht en hiervoor staat een fles met enige bloemen. Aan de linkerzijde van de schedel ligt een geldbuidel, waarvan het handvat een patroon van gevlochten fijn stro vertoont; daarvoor ligt een gewonden grote schelp. Op de rand van de tafel liggen een vlakke schelp, een rietje (waarvan de slipvormige uiteinden naar buiten zijn omgebogen) en een plasje (zeep?-)water. De vlakke schelp heeft waarschijnlijk het zeepwater bevat, waarvan, met behulp van het rietje, twee in de lucht zwevende zeepbellen zijn geblazen.

Pieter van der Willigen wordt vermeld in Arnold Houbraken's „Groote Schouburgh”, waar op pag. 287 van deel I staat: „Het prijselijke heeft de Konstschilder Pieter van der Willigen van Bergen op den Zoom in agt genomen, die door zinnebeelden en beeltenissen, op zijne tafereelen heeft afgebeeld de ydelheid der aardsche schatten, de ver-

gankelijkheit van 'smenschen leven, en den onwissen wissen sterftijd, enz.” Bij F. Jos. v. d. Branden, *Gesch. v. d. Antw. schilderschool* (pag. 1070) lezen wij, dat de schilder omstreeks 1635 in Bergen op Zoom is geboren; hij overleed op 8 Juli 1694. In 1653 was hij leerling van Thomas Willeboirts Bosschaert te Antwerpen; in 1655 was hij meester en hij huwde 6 Sept. 1671. Een 30-regelig vers vindt men reeds bij Cornelis de Bie: *Het gulden Cabinet etc.* (1661) pag. 529. Deze dicht o.a.:

(P. van der Willigen) „Die af-belt met 't
Pinceel hoe datmen sterft, en leeft.
Een stuck vol ydelheyt van Rijckdom,
Const, en Schatten,



PIETER VAN DER WILLIGEN. VANITAS.

VERZ. DR. G. TEN DOESSCHATE, UTRECHT.



AFB. 2. A. DE VOIS. ZELFPORTRET.

WENEN, ALBERTINA.



AFB. 3. A. DE VOIS. DE JAGER (ZELFPORTRET).

'S GRAVENHAGE, MAURITSHUIS.

Vois afgebeeld op het portretje in het Louvre (afb. 1). In dit karakteristiek staal uit de school van Frans van Mieris benadert De Vois een rustige monumentaliteit, indien men dit grote woord bij uitzondering op een Leids product zou willen toepassen. Zij zou ons de geringe afmetingen — slechts 25 × 22 cm. — kunnen doen vergeten. Onwillekeurig deed het mij even denken aan het beroemde zelfportret van Nicolas Poussin van 1650 in het Louvre.

Niets ligt meer voor de hand dan in den voorgestelde Arie de Vois zelf te willen zien. Daarvoor pleiten ock de buitengewoon toegewijde uitvoering en de concentratie in het nog jeugdig uitzijnde gelaat met de lichte melancholie in de blik. De catalogi van het Louvre laten deze kwestie wel niet onbesproken, maar wagen zich niet aan een beslissende uitspraak. De twijfel werd veroorzaakt door de

beschrijving in twee 18de eeuwse veilingcatalogi¹⁾, waarin Adam Pynacker²⁾ heet te zijn voorgesteld, te merkwaardiger, daar drie maar weinig oudere veilingcatalogi³⁾ uitdrukkelijk gewagen van een zelfportret. Een lithografie van Maurin heeft de onjuiste benaming overgenomen en mee helpen verbreiden⁴⁾. Misschien achtte men het landschap, dat op de ezel vóór den schilder staat, onverenigbaar met het werk van Arie de Vois, een moeilijkheid, welke voor ons, die zijn oeuvre zoveel beter kunnen overzien, niet meer weegt.

Een tekening en een schilderij van zijn hand brengen ons nader in kennis met de persoon op het Parijse portret. Afb. 2 geeft de gemerkte zwart-krijt-tekening uit de Albertina weer⁵⁾. De gelijkenis is sterk overtuigend. De Albertina Publikation, waarin de tekening is gereproduceerd, merkt op: „Die Halbfigur des jungen Mannes in malerischem Costume

vor einer mächtigen Säule lässt vermuthen, dass wir hier das Bildnis eines Künstlers, vielleicht gar des Arie de Vois vor uns haben. Auch der Katalog der Albertina bezeichnet dasselbe als Selbstportrait". Een Leidse veiling van 1773⁶⁾ bevatte een getekend zelfportret, dat zeer wel identiek kan zijn met de beeltenis van de Albertina. De tekst in de catalogus luidt: „A. de Vois. Het Portrait van dien Konst-Schilder, rustende met de regter arm op een Baluster en een Schilders Muts op 't Hoofd; extra uitvoerig met zwart krijt getekend”.

Het portret van afb. 2 moet enige jaren vroeger zijn ontstaan dan het schilderij in het Louvre, wellicht kort na 1670. De expressie komt me opgewekter en onbezorgder voor; ook hier poseert iemand in goede doen (volgens Houbraken was De Vois rijk getrouwd). Compositorisch is het verband met het Parijse portret eveneens duidelijk: de gelijke stand van het hoofd en de rechterarm, de ten halve afgewende romp en de horizontale en verticale lijnen van balustrade en zuil, die de figuur als het ware insluiten.

Het schilderij in het Mauritshuis, altijd als „De Jager” beschreven (afb. 3, detail), staat niet ver van de Weense tekening af, ca 1670. Ook hier wordt men dadelijk getroffen door de opvallende gelijkenis met de twee voorgaande portretten. De niet genoeg te waarderen excerpten van Hofstede de Groot bewijzen andermaal hun practisch nut. We lezen in een veilingcatalogus van 1817⁷⁾:

„A. Schouman. Een jager, zijnde het portret van den schilder A. de Vois, zittende in een landschap, en houdende in den regterhand een patrijs en in de linker een jachtgeweer; breed gepenseeld met kleuren naar het schilderij van A. de Vois”.

Het bovenstaande mag voldoende worden geacht om de bestaande twijfel omtrent de voorgestelde op het portret in het Louvre voor goed weg te nemen. Deze persoon — een schilder — genoot de bijzondere aandacht van De Vois en dit feit alleen al leidt onze gedachten in de richting van het zelfportret. De aangehaalde teksten uit oude veilingcatalogi, hoe welkom ook als aanvulling, hebben daarom weinig verrassends.

Arie de Vois werd geboren omstreeks 1630 — 1634. Men zou nog kunnen opmerken, dat de schilder op alle portretten er iets te jeugdig uitziet voor zijn jaren. Maar een beetje ijdelheid is bij een kunstenaar geen ongewone zaak; de flattering van zijn knappe en regelmatige gelaatstreken zij hem gaarne gegeven.

¹⁾ Veil. comte de Vaudreuil, Parijs, 24-11-1784, nr 58. — Veil. Tronchin, Parijs, 12-15-1-1780, nr. 55.

²⁾ Enige oppervlakkige gelijkenis met de gravure bij Houbraken (II, t.o. blz. 96) is hieraan misschien schuld.

³⁾ Veil. De la Court-Backer, Leiden, 8-9-1766, nr 118. — Veil. J. v. d. Marck, Amsterdam, 25-8-1773, nr 475. — Veil. Randon de Boisset, Parijs, 3-2-1777, nr 130.

⁴⁾ Een kleine afbeelding in cat. tentoonst. Oud-Pynacker, Pynacker, Dec. Jan. 1948-49, blz. 21.

⁵⁾ Albertina Publikation, nr 789. 211 - 159 m.m.

⁶⁾ Veil. J. v. d. Marck, 29-11-1773, nr 1769.

⁷⁾ Veil. B. de Bosch, Amsterdam, 10-3-1817, Kunstboek D, nr 6. Zie verder voor andere zelfportretten, niet nader omschreven: Veil. C. Ploos van Amstel J. Scz., Amsterdam, 3-3-1800, Kunstboek Y, nr. 9. — Veil. Wed. J. Ph. de Monté, Rotterdam, 4-7-1825, portef. A, nr 3. — Veil. W. C. P. baron van Reede van Oudtshoorn, Amsterdam, 27-10-1874, nr 338. — Veil. d'Isendoorn à Blois de Cannenburg, Amsterdam, 19-8-1879, nr 188.

Three self portraits of Arie de Vois
by B. J. A. Renckens.

A portrait of a painter in the Louvre, sometimes mistakenly called portrait of Adam Pynacker, a drawn portrait of a man in the Albertina and a painted „Hunter” in the Mauritshuis, all by the hand of Arie de Vois, appear to represent the same person. It is presumed that the painter has pictured himself, an opinion supported by descriptions in old auction catalogues.

DE VERZAMELING SIR LAWRENCE DUNDAS

door W. R. Juynboll.

Op de tentoonstelling „Masterpieces from the collections of Yorkshire and Durham”, in Juli 1936 te Leeds gehouden, hing als inzending van de Marquess of Zetland te Aske Hall nabij Richmond een merkwaardig

schilderij van John Zoffany, dat altijd aan deze familie heeft toebehoord. Men ziet een bejaard man afgebeeld, Sir Lawrence Dundas, op een stoel zittend midden in een vertrek, waarvan de wanden met schilderijen behangen zijn. Hij is in het donkerblauw gekleed en draagt een roodgekleurd vest. Naast hem staat zijn kleinzoon en naamgenoot, eerste Earl of Zetland en voorvader in rechte lijn van den tegenwoordigen bezitter. Het kind is in het wit gekleed en draagt een rose sjerp. Sir Lawrence, sinds 1838 (first) Earl of Zetland, werd in 1766 geboren. Wanneer wij zijn leeftijd op het schilderij op omstreeks 3 jaar mogen stellen, is hiermede een datum van circa 1769 gegeven voor het ontstaan van dit schilderij. Een merkwaardigheid is nog, dat zowel grootvader als kleinzoon vice-admiraal van Orkney en Shetland (Zetland) waren. De kamer bevond zich in een huis aan de Arlington Street te Londen gelegen (huisnummer: 19) en bestond nog tot kort voor de oorlog, toen het werd afgebroken. Behalve het grote zeegezicht boven de schoorsteen zijn de overige schilderijen verdwenen. De blauw-overtrokken stoelen en de bronzen beeldjes bevinden zich nog heden ten dage in het bezit van de familie. De schilder, die blijkens enige andere van zijn werken een expert was in het weergeven van oude schilderijen en beelden, heeft zich dermate nauwgezet van zijn taak gekwetend, dat het mogelijk is met behulp van zijn schilderij het oorspronkelijke interieur te reconstrueren. Nadat Sir Lawrence Dundas Senior overleden was, werd zijn schilderijenverzameling publiek geveild door de firma Greenwood te Londen. Dit feit had plaats op Donderdag 29—30 Mei 1794. Het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage is in het gelukkig bezit van een tweetal exemplaren van de originele veilingcatalogus, waarin de prijzen en de namen der kopers staan opgetekend. De afbeelding der diverse schilderijen in de kamer is zó gedetailleerd, dat in alle gevallen de maker der originelen is vast te stellen. Natuurlijk is op deze wand slechts een keuze uit het bezit van Sir Lawrence gedaan. Blijkens de bovengenoemde catalogus bestond de gehele verzameling uit 116 stukken,

waarbij grote namen als: Holbein, Correggio, Murillo, Rubens, Van Dijk en Rembrandt niet ontbreken. De Rembrandt, predikant Cornelisz Claesz Anslo en zijn vrouw voorstellend, werd voor £ 546 aan de Earl of Ashburnham verkocht, van wiens (gelijknamigen) nazaat het werk in 1894 door het Kaiser Friedrich Museum te Berlijn werd verworven. Men vindt overal in de literatuur de naam van Sir Thomas Dundas aangegeven als vorig bezitter van dit werk; deze naam moet evenwel blijkens de veilingcatalogi Sir Lawrence Dundas luiden — maar dit terzijde. Wij bepalen ons in het volgende alleen tot de in de kamer opgehangen stukken. Van het prachtige schilderij van Jan van de Cappelle boven de schoorsteen was reeds sprake. Het stuk kwam op de derde veilingdag onder no. 13 onder de hamer. Een zekere Newton kocht het werk voor £ 52.10. Vermoedelijk werd het door de familie teruggekocht, die het thans nog bezit. Het was in 1929 op de grote Hollandse tentoonstelling te Londen te zien en in 1936 op de genoemde expositie te Leeds. Op de muur rechts van den beschouwer hangen twee werken van David Teniers. Het bovenste stelt een soldatenwachtkamer voor met links een harnas en enige andere voorwerpen en met een figuur in het midden. Het onderste verbeeldt een groep kaartspelende mannen in een interieur. De zware, gedecoreerde lijsten om deze schilderijen zouden kunnen wijzen op Franse herkomst. De twee schilderijen bovenaan de wand tegenover den beschouwer, rechts en links van de Cappelle zijn werken van Aelbert Cuyp. Het linkse, no. 21 van de eerste veilingdag „a highly finished picture” 37 × 54 cm, stelt een boereninterieur met schapen, geiten en figuren voor. Het werd voor £ 17.17 aan Hopner verkocht evenals het pendant, eveneens een interieur met figuren, vee en allerlei gerei (zelfde maten; £ 11.—). Onder de Cuyps hangen twee pendants van Willem van de Velde den Jongen. Het rechter stuk, schepen in de bries (45 × 40 cm.) werd voor £ 14.14 aan Collopay verkocht, het pendant voor £ 10.10 aan een koper genaamd Holland. Onder laatstgenoemd schilderij hangt een werk van Adam Pijnacker in de trant van



VERZ. MARQUESS OF ZETLAND, ASKE HALL.

J. ZOFFANY. SIR LAWRENCE DUNDAS MET ZIJN KLEINZON IN INTERIEUR. (c. 1769)

het prachtige riviergezicht, van dezen kunstenaar in de Hermitage te Leningrad. Het werd als no. 8 op de derde veilingdag verkocht voor £ 28.7 (40 × 50 cm.). Het landschap met schapen, rechts van de schoorsteen, is te identificeren met Adriaan van de Velde „one of the finest productions of this incomparable artist”, (no. 23 van de laatste veilingdag; 35 × 40 cm.). Ten slotte nog de twee brede schilderijen onderaan aan weerskanten van de schoorsteen. In de veilingcatalogus (eerste dag no. 27 en 28) worden ze als Paolo Veronese aangeduid. Het linkerstuk stelt Christus en zijn discipelen voor, terwijl het pendant uit een tronende Madonna bestaat, geflankeerd door den Heiligen Jozef en de Heilige Anna, die een omvangrijke donatorenfamilie aan de Heilige Maagd voorstellen. De maten zijn 18 × 75 cm. Het eerste stuk werd voor £ 12.12 aan Walton verkocht, het tweede voor £ 11.11 aan Colonel Smith.

Het is wel eigenaardig, dat behalve de Cappelle, alle andere afgebeelde schilderijen niet meer te achterhalen zijn, terwijl toch is aan te nemen, dat het belangrijke werken betreft. De beeldjes op de schoorsteen gaan alle op bekende voorbeelden uit de antieke sculptuur terug, met uitzondering van den Mercurius naar Giambologna in het midden. Op de tafel links staat nog een statuette van grotere afmetingen dan de overige. Op de grond ligt een kleurig Oosters tapijt. De schoorsteen is van een type, dat men vaak in Engelse interieurs van deze tijd aantreft; William Kent gebruikt dit soort herhaaldelijk in zijn binnenhuisarchitectuur. Alle siermotieven gaan terug op overeenkomstige voorbeelden uit de antieke architectuur. Het schilderij in zijn geheel beschouwd maakt een bonte indruk en is enigszins hard van kleur. De lichtbehandeling doet aan oud-Hollandse voorbeelden denken. Zoffany is een uitermate kundig schilder, maar zijn talent is beperkt in zoverre, dat hij niet over enige artistieke fantasie beschikt. Alles, wat hij afbeeldt, is met dezelfde graad van uitvoerigheid behandeld: er wordt niets aan de verbeelding van de beschouwer overgelaten en slechts in enkele momenten — niet in dit schilderij — komt Zoffany boven het zuiver ambachtelijke

niveau uit. Het is te begrijpen, dat zijn kunst zeer in de smaak viel van het toenmalige publiek, dat in de eerste plaats waarheidsgetrouwe, d.w.z. onopgesmukte afbeeldingen verlangde van personen temidden van hun dagelijkse omgeving. Met enige andere schilders als William Hogarth, Arthur Devis, Bartholomew Dandridge, Gavin Hamilton en Thomas Gainsborough in zijn vroege periode, is Zoffany de hoofdvertegenwoordiger van het typisch Engelse Conversation Piece, dat personen, in gezelschap verenigd, min of meer genre-achtig opgevat, in hun dagelijkse omgeving afbeeldt, hetzij binnens- of buitenshuis. Zoffany schiep blijkbaar bijzonder behagen in het weergeven van schilderijen en beelden in miniatuurformaat. Zijn topprestatie op dit gebied blijft zijn schilderij van de Tribuna, een der zalen van de Uffizi te Florence. Het lijkt wel of het er hem om te doen was cultuurhistorische documenten aan het nageslacht na te laten. Op zijn bekend interieur met de familie Cowper hangt aan de muur een groot schilderij, een antieke geschiedenis voorstellend, naar men vermoedt heeft een Venetiaans werk, dat echter moeilijk te identificeren valt (Pittoni vermogen wij er niet in te zien). In het vertrek waar de familie Dutton vertoeft, hangen enige landschappen, die men gaarne met de naam Gainsborough in verband zou willen brengen. Hoe het zij, de Duitse kunstenaar Zoffany heeft recht op onze dank voor de exakte weergave van een interessant stuk Engelse cultuurgeschiedenis.

A portrait by J. Zoffany of the collector Sir Lawrence Dundas

by W. R. Junybol.

The Marquess of Zetland's collection includes a portrait by John Zoffany, representing an ancestor of the present owner: Sir Lawrence Dundas. On the wall a number of paintings are to be seen, one of which, a seascape by Jan van de Cappelle, hanging over the mantelpiece, still forms part of the property of the Marquess of Zetland. The other paintings, which may be identified by means of the catalogue of the Dundas Auction on 29—30 May 1794 in London, have not yet been discovered.



J. TEISSIER. STILLEVEN, 1768.

'S-GRAVENHAGE, VERZ. J. TH. HOLLANDER.

JAN GEORGE TEISSIER

door B. J. A. Renckens.

Over den Haagsen portrettist, landschap-schilder, tekenmeester, copiist en restaurateur van schilderijen Jan George Teissier (1750—1821) weten wij niet veel meer dan dat hij reeds in 1777 in de Haagse Confrerie Pictura was opgenomen, in 1781 een gouden medaille won, in 1792 regent van de Confrerie werd en in het laatste jaar van zijn leven het ambt van onder-directeur van het Mauritshuis bekleedde. Vermoedelijk was hij als schilder weinig productief, want zijn werk is uitermate schaars. Het hierbij afgebeelde stilleven kwam onlangs voor den dag. Het is gemerkt: J. Teissier f 1768 en meet 85 × 112 cm. (doek). Verzameling J. Th. Hollander, 's-Gravenhage.

Een jeugdwerk dus — met zijn zwakheden —, waaruit bewondering spreekt voor de 17de eeuwse meesters, in dit geval voor

Frans Sniijders. Het lijkt wel of hij, later copiist en restaurateur, van de aanvang af zich vertrouwd trachtte te maken met hun stijl en techniek. Wij kunnen dit schilderij dus beschouwen als een studie in die richting, maar in hoeverre het tevens een fase in zijn ontwikkeling als kunstenaar aanduidt, blijft een open vraag, daar andere voorbeelden uit die en latere jaren geheel ontbreken. Als product van een achttienjarige heeft het warme en kleurrijke stilleven zijn eigen aantrekkelijkheid.

Jan George Teissier (1750—1821)

by B. J. A. Renckens.

This only known, early picture (dated 1768) by the Hague painter Teissier shows his admiration for the 17th century masters, in this case particularly for Frans Snyders. Considering the youth of the artist it is an attractive, warm and colourful work.